

ÚJ SZÖVEGGYŰJTEMÉNYEK AZ EGYETEMI KÉPZÉSBEN*

1. Az elmúlt másfél év alatt e sorozatnak eddig háromszor két kötete jelent meg elegáns nagyalakban. Minden „kötet” két részből áll, s ez egyben külön könyveket is jelent, így összesen hat, szépen kiállított, gazdag tartalmú gyűjteményről beszélhetünk a továbbiakban. Az eddig megjelent kötetek főszerkesztője Pándi Pál; s valamennyit az adott korszak legjobb ismerői lektorálták.

2. Az egyetemi szöveggyűjtemények a felszabadulás utáni magyarszakos tanárképzés sajátos kísérő jelenségei. Ehhez hasonlóan az irodalomoktatásban nemigen találunk a régebbi időkben, de van ilyen előzmény a nyelvészeti tanulmányok segítésére. Elsősorban a Jakubovics Emil és Pais Dezső összeállította *Ó-magyar olvasókönyv* említendő. A régebben volt egyetemisták emlékezhetnek rá, hogy milyen nagy haszonnal forgathatták ezt az 1929-ben Pécsen megjelent kis kötetet, nemcsak vizsgára készülés közben, hanem a szemináriumi foglalkozásokon is. E gazdag tartalmú könyvecske hasznát mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a hetvenes években, hasonló kiadásban, újra megjelentették. E kötetet nem kíséri különösebb magyarázó szöveg és szerkesztői bevezetés. Természetes magyarázata van a kiadásnak. Az a tény, hogy a nyelvemlékeink tekintélyes részét akkoriban hiába kereste az érdeklődő egyetemi hallgató. Nem volt szövegkiadásuk, ismeretéseik többnyire szakfolyóiratokban jelentek meg, olvasásuk,

**Szöveggyűjtemény a felvilágosodás korának irodalmából.* Szerkesztette Mezei Márta és Szuromi Lajos. 1–2. 1981. – *Szöveggyűjtemény a reformkorszak irodalmából.* Szerkesztette Csetri Lajos és Wéber Antal. 1–2. 1981. – *Szöveggyűjtemény a forradalom és szabadságharc korának irodalmából.* Szerkesztette Kerényi Ferenc és Tamás Anna. 1–2. 1980. – Valamennyit a Tankönyvkiadó jelentette meg.

huzamosabb vizsgálatuk így nem volt lehetséges. Vagyis: képzési, tanulmányi, oktatási szükség hozta létre Pais Dezsőék vállalkozását.

Az irodalom iránt érdeklődő egyetemi hallgatók, régen, megtalálták a szükséges szövegeket, forrásokat, folyóiratokat a környezetükben levő könyvtárakban. Vagy a magyar intézet ún. szemináriumi gyűjteményében vagy az Egyetemi Könyvtárban; az Eötvös kollégisták otthon. A felszabadulás előtt a Széchényi Könyvtárban csak nagyon ritkán fordultak meg az egyetemi hallgatók, legfőljebb szakdolgozatuk, illetve doktori disszertációjuk témájával kapcsolatos speciális igényeik kielégítésére. Az antikváriumok Budapesten a Múzeum körúton vagy Debrecenben Bertók Lajosnál, Szegeden, Pécsen hasonlóképpen, ellátták a hallgatókat aszerint, hogy milyen kézikönyvre vagy szerzőre volt szüksége egy-egy hallgatónak.

3. A felszabadulás után, főleg az ötvenes évek elejére megváltozott a helyzet. Két szempontból is. Mennyiségileg, mert oly mértékben megnőtt a magyar szakos hallgatók száma, hogy a háború miatt egyébként is megfogyatkozott régi könyvtárak már nem tudták kielégíteni a hallgatók igényeit, pedig az ötvenes évek elejétől egyre inkább a leggazdagabb kínálattal rendelkező Széchényi Könyvtár lesz az egyetemisták olvasó otthona. Megváltozott a helyzet azonban minőségileg is, mert az új egyetemi oktatás mind jobban az írók, költők műveinek alaposabb ismeretét, a vizsgakövetelményekben megjelölt írók, költők verseinek, színdarabjainak, regényeinek alapos és figyelmes olvasáson alapuló elemzését kívánták meg. Ez a fajta oktatás kissé hátat fordított a régebben uralkodó filologizálásnak, azt olykor lenézte, elítélte elvszerűen is. Mindehhez hozzájárult az egyre növekvő esti és levelező hallgatói igény: az egyébként teljes idejű munkában foglalkoztatott hallgatóknak korántsem volt meg a lehetőségük a könyvtárban, helyben olvasásra – még az egyetem székhelyén lakóknak sem, nem is beszélve arról, hogy e hallgatók tekintélyes része más városokban, községekben élt, tanított. Megfogalmazódott a vizsga-

követelményekben a kötelező olvasmány, ezeket mennyiségileg eléggé körülírták, meghatározták. Így a vizsgák nagyjából egységes szemlélet alapján folyhattak le, mert a művek álltak a középpontban s kevésbé a vizsgáztató tanár filológiai kedvencei, saját kutatásainak részeredményei (amelyek, jól emlékezhetünk rá, mily nagy mértékben megkeserítették hajdanában a vizsgázók alap- vagy szakvizsgai készülését, hiszen olykor csak az utolsó hetekben tudhatták meg, hogy kinél fognak vizsgázni, tehát kinek a szája íze szerint kell felkészülni, kinek a cikkeit kell az utolsó napokban elolvasni).

4. Anélkül, hogy a felszabadulás utáni, közelebbről az ötvenes évekbeli magyar szakos tanárképzés részleteibe belebonyolódna, mindenképpen megállapítható, hogy akkor egyszerre nagy szükség állott be az írói szövegekben. Annál is inkább, mert bár államosított könyvkiadásunk meglehetősen nagy eredményeket mutathatott fel a klasszikus remekírók szövegeinek megjelentetésével, a kiadók, természetesen, a nagyközönség ízlésnevelését, szemléletének alakítását tartották szemük előtt, az oktatást illetően legfeljebb a közép-, majd általános iskolai kötelező olvasmányok nagy mennyiségű publikálásával nyújtott segítséget a Diákkönyvtár és hasonló sorozatok olcsó köteteivel. A felsőoktatás, közelebbről a magyar szakos tanárképzés igényeit azonban nem tudta kielégíteni s így egyrészt a vizsgakövetelmények, előírások teljesítése, másrészt a felkészülés lehetősége között mind elviselhetetlenebb szakadék, mélyülő távolság keletkezett.

5. Így indult útjára 1951-ben az „egyetemi segédkönyv” felírással (vagy esetleg enélkül) megjelent szöveggyűjteménysorozat, Waldapfel József irányításával. Megjelenésével azonban egyszerre másféle feladatot is vállalt, mert vállalnia kellett. Nem volt még akkor marxista szemléletű irodalomtörténet, amelyik rendszeresen áttekintette volna irodalmi életünket. Az egyetemeken meglehetősen gyorsan, sokszorosított formában, – igaz, olykor magas színvonalú – egyetemi jegyzetek szolgálták a vizsgára készülést, de ezeken a füzeteken nem véletlenül

szerepelt az óvatoskodó „kézirat gyanánt” megjegyzés. Ezért, Waldapfel és munkatársainak szöveggyűjteményeiben a szövegek elé írt tájékoztató szöveg nemcsak életrajzi adatokat tartalmazott, nemcsak a szövegek lelőhelyi adatait, a részletként felvett szöveg eredeti környezetét, helyét lokalizálta, hanem minősített is, értékelést is adott, értelmezte azt az okot, amely miatt a bevezetett író és szövegei bekerültek a gyűjteménybe, és azt a szerepet, amelyet – író és felvett műve – betölt a magyar irodalom marxista szemlélettel vizsgált fejlődéstörténetében. Ha tehát ezeket, az 1951-ben megindult sorozat tömzsi köteteit kézbe vesszük, az említett feladatok sokféleségének „teljesítményét” kell bennük, történeti szemlélettel rendelkezve, látnunk, akár elismerésre, akár kritikára fakad kedvünk lapozgatásukkor.

6. Közeledve most már az 1981-ben megindult újabb sorozat előttünk fekvő köteteihez, még azt is tisztáznunk kell, hogy ezek a szöveggyűjtemények sohasem voltak antológiai egy adott korszaknak. Nem voltak egy-egy időszak költészetének kincsesládái, mert – oktatási segédkönyv mivoltukból következően – más feladatok teljesítését célozták. Egyrészt pótolták azt a hiányt, amelyet könyvkiadásunk eltérő ritmusa, felfogása miatt, a könyvtárakban nem találtak meg a hallgatók, de az irodalomszakosok számára elengedhetetlennek tartottak. Felvették ezért Bessenyei vígjátékának, *A filozófusnak* teljes szövegét, ehhez hasonlóan Eötvöstől *A karthausit*, Jósika Miklóstól az *Abafit*. Másrészt viszont nem közöltek egyetlen Csokonai-, Petőfi-, Arany-verset sem – mert azok már, kellő példányszámban, könnyen megvásárolható-közelben mindeki rendelkezésére álltak.

7. Az említett igény és lehetőség kettősét szem előtt tartották a mostani szerkesztők is. Nagyrészt megtartották az eredeti koncepciót, de a hetvenes évek végi könyvkiadási-könyvtári helyzetnek megfelelően *korszerűsítették* a szövegek felvételi szempontjait. A közben lefolyt periodizációs viták, az ezek nyomát magukon viselő akadémiai összefoglalások gya-

korlatához alkalmazkodva egyes írókat más „korszakhoz” csoportosítottak át – ez, itt, azt jelenti, hogy másik kötet környezetébe kerültek át, mint régebben voltak. A lényesebbek közé tartozik az is, hogy immáron szükségtelemmé vált olyan, általánosabb értékelés egy-egy íróval kapcsolatban, amely irodalomtörténeti helyét, fontosságát határozza meg, hiszen már van *Irodalmi Lexikon*, rendelkezésre állnak a nagy irodalomtörténet kötetei. Hasonló okok miatt maradt el a már említett két reformkori regény nagy terjedelmű, teljes szöveggözlése, hiszen könyvkiadásunk segített. (Ahol nem, pl. *A filozófus* esetében, ott most is teljes szöveget kapunk, sőt Bessenyei *Ágis tragédiája* most teljes közlést kapott – a régebbi szemelvények helyett.)

8. Így a *Szöveggyűjtemény* két kiadásának az összehasonlítása alapján a változásokból világosan kitűnik a felszabadulás utáni irodalomtörténeti helyzetünk megerősödése, a tudományos kiadványok, sorozatok biztató helyzete, a szélesebb körű tájékozódás és tájékoztatás lehetősége. Ezen szemlélet jeleit mutatják azok a bővítések, amelyek egy oktatási segédkönyvben manapság már megjelenhettek. Elsősorban azokra az írókra gondolunk, akik az irodalmunk életében nem mindig a fejlődés, a haladás gondolatának fáklyavivői közé tartoztak, másrészt azokra, akiknek olvasása kitágítja az adott kor szellemi életéről alkotott képet, azzal az értelmezéssel szemben, amely szerint az irodalmi élet vizsgálatához kizárólag a szép-irodalmi művek tartoznak. Erre főleg a felvilágosodás kori kötetben találtak a szerkesztők módot, felvéve „olyan műveket, melyekben éppen a felvilágosodás és a francia forradalomtól való félelem vagy az ellenkezés hangjai szólnak meg”, illetve elvontabb filozófiai, természettudományos, társadalmi gondolatokkal foglalkoznak; hasonló indokolással kapnak helyet a korra oly jellemző vallásos hangok is; továbbá azokból a művekből is ízelítőt kapunk e kötetekben, éppen az irodalmi élet légkörének áttekinthetőbb megértése érdekében, amelyeknek művészi „becse” kisebb, mint hajdani népszerűségük. Így,

most, ilyen „újabb” nevekkal találkozhatunk: Gyöngyössi János, Édes Gergely, Mátyási József, Bárány Boldizsár, Aranka György, Bolyai Farkas, Döbrentei Gábor, Ungvárnémeti Tóth László; Teleki József, Csató Pál, Bölöni Farkas Sándor, Kazinczy Gábor; majd Birányi Ákos, Császár Ferenc, Kornis Károly, Remellay Gusztáv, Szigligeti Ede. S ha ehhez a névsorhoz hozzávesszük Csokonai, Vörösmarty, Kölcsey, Kisfaludy Károly, Tompa Mihály nevét, mint akik szintén jelen vannak már ebben az új sorozatban, viszont Berzsenyi versei kimaradtak, akkor nem a szerkesztői alapelvek megsértésére kell gondolnunk, hanem azt kell tudomásul venni, hogy az említetteknek most olyan szövegei szerepelnek itt, amelyekkel az átlagolvasó nem találkozik a népszerűbb kötetkiadásokban (ill. a könnyen hozzáférhető kiadás – pl. Tompa esetében – egyre késik), de amelyek az adott kor vitáihoz, szellemi szintjének megítéléséhez, irodalmi életéhez megfelelő fogódzókat nyújthatnak (recenziók, levelek, elvi nyilatkozatok, esztétikai állásfoglalások, cikkrészletek közlésével). Természetesen továbbra sem kapott helyet Arany János, Petőfi Sándor, Jókai bőven publikált életművének válogatása.

9. A szöveggyűjtemények fő célja mégis csak az egyetemi irodalomszakos tanárképzés segítése. Így e sorozat szemnáriumi feldolgozásokhoz, áttekintésekhez is segítséget nyújt az olyan válogatásokkal, amelyeknek bizonyos „didaktikai” céljai is lehetnek. Például: a napjainkban eredetiben is, „átigazításban” is gyakran szereplő Teleki-drámának, a *Kegyenc*-nek a fogadtatását tükröző dolgozatok felvétele (Vörösmarty és Bajza írásai); Eötvösnek *A falu jegyzőjéről* szóló, Henszlemanntól és Pulszkytól származó ismertetések; az igen sok kortársi levél, jegyzet Kölcsey személyével, költészetével kapcsolatban; a *Bánk bán* negyedik felvonásának *első* kidolgozású szövege és Bárány Boldizsár *Rostája*. Ilyen szempontból is helyes volt Bérczy Károly művei között az *Anyégin*-fordítás részletének megtartása, mint bizonyíték arra, hogy a fordítás olykor sokkal jobban tapad keletkezési korához és annak ízlé-

séhez, mint az eredeti mű, amely ha tényleg remek, akkor kiállja az idők változását, míg a fordítás ugyanerre alig képes, hamarabb öregszik. Azaz: a Bérczy-féle fordítás talán sokkal inkább a Reviczkyt, Krúdyt előkészítő-nevelő kor hangulatát tükrözi, alighanem jobban, mint Bérczynek mégis csak kevésbé remek, eredeti művei.

10. Igaztalan lenne azonban a mostani kötetet kizárólag a harminc évvel ezelőtt indult kötetekhez hasonlítva vizsgálni. A kihagyott, újonnan felvett írók esetében, a régebbi szövegek átrendezésében, szövegrészek, művek cseréjében a mostani szerkesztők önálló elgondolásai jól érvényesülhetnek, egyéni kutatásaik eredményei vagy a szakirodalom újabb megállapításainak tükröződésével. Ezeket lépten-nyomon tapasztalhatjuk: frissebb, változatosabb is lett így a gyűjtemény, de ezek ismeretetésére sokkal részletesebb, filológiai jellegű megjegyzések adhatnak lehetőséget.

11. A hat, nagy alakú, elegáns kötet méltó megjelenése az eredeti és most újra kiadott gondos, körültekintő munkának. Örvendetes jelenség, hogy a Waldapfel irányítása alatt indult sorozatnak már akkor egyetemi professzor segítői mellett, a harminc évvel ezelőtti fiatalok: aspiránsok, ösztöndíjasok, tanársegédek a munkatársai, akik nagyrészt a mostani kiadás szerkesztői, munkatársai, ma már többnyire egyetemi oktatók, professzorok, akadémiai tagok. Jelzi is, biztosítja is az eredeti szerkesztési szempontok helyes megválasztását és továbbélését éppúgy, mint az akkori munkatársak találó megbízását.

A tágas tükörrel, szép papíron, elegáns beosztással közölt szövegek a kiadó munkáját is dicsérik. Kár azonban, hogy a Tankönyvkiadó műszaki szerkesztője nem fordított nagyobb gondot arra, hogy az időben is egymáshoz közel megjelent kötetekben azonos helyzetben azonos betűtípusokat használjon. Ez a legfeltűnőbb a tartalomjegyzékben, s ezzel a kezelést is megnehezíti. Így például egy csillagos jegyzet szerint a bekezdés-megkülönböztetés a prózára vonatkozik, de ebben teljességgel következetlen; olyan is előfordul, hogy pl. a fel-

világosodás kori kötet összegező tartalomjegyzékéből. a II. kötet 374. lapján kimaradt Bessenyei. Kár az ilyen jelentős vállalkozások értékét a kiadói szerkesztés pongyolasága miatt elrontani.

12. Egy-egy jó antológia kifejezi és befolyásolja egy adott kor társadalmának irodalmi közműveltségét. Ez elsősorban mondható Endrődinek *A magyar költészet kincsháza c. vállalkozására* vagy a Kászonyi Mihály-féle *Válogatott költői olvasmányokra*, de ilyen jellemzője volt Horváth János *Magyar Versek Könyvének*, mindkét kiadásával. Egy *egyetemi* oktatást segítő *szöveggyűjtemény*, mint az itt ismertetett sorozat és annak eddig új kiadásban is megjelent háromszor két kötete: kifejezője és befolyásolója lehet az egyetemi oktatásból kikerült, leendő tanárok irodalmi közműveltségének, ismereteinek. E vállalkozás legnagyobb sikerét az jelenthetné, ha a hallgatók a vizsgán, a kész tanárok majd az iskolai életükben, oktatói munkájukban is együttélnének az itt olvasható szerzők szövegeivel, mert ezek jelentik számunkra – kialakuló otthoni könyvtárunkban – azt az irodalmi atmoszférát, világot, közéletet, amelyben – az itt akár nem szereplő legnagyobbak – éltek, alkottak, s ennek megfelelően színesebben, egészségben, igazabban taníthassák, tarthassák mindennapi óráikat. – A másik következtetés pedig arra vonatkozik, hogy minisztériumi szervezési feladat lehetne, talán meglehetősen egyszerűen a mostani közös főosztály lehetőségeinek ismeretében, hogy inkább ezt, az egyetemi segédkönyv-sorozatot kellene elterjeszteni a tanárképző főiskolákon folyó magyar szakos tanárképzésben, s nem kellene, olykor ismétlésekkel, ott is, sokszorosított jegyzetek formájában hasonló gyűjtemények kiadását szorgalmazni.

MARGÓCSY JÓZSEF